

Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland, 10 (1981): 37-40.

KARTEREN VAN DE MOLLUSKEN VAN NEDERLAND

W.J. Kuijper

Holbeekstraat 12, 2203 HB Noordwijk

Inleiding

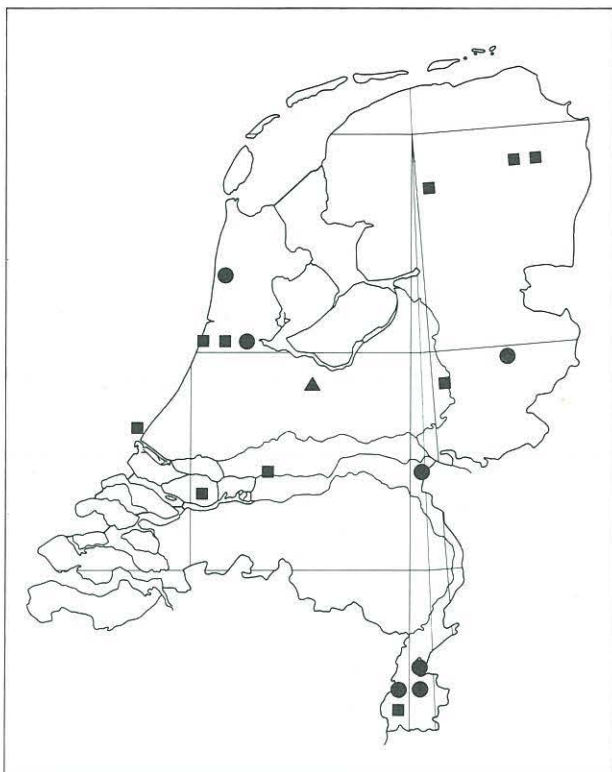
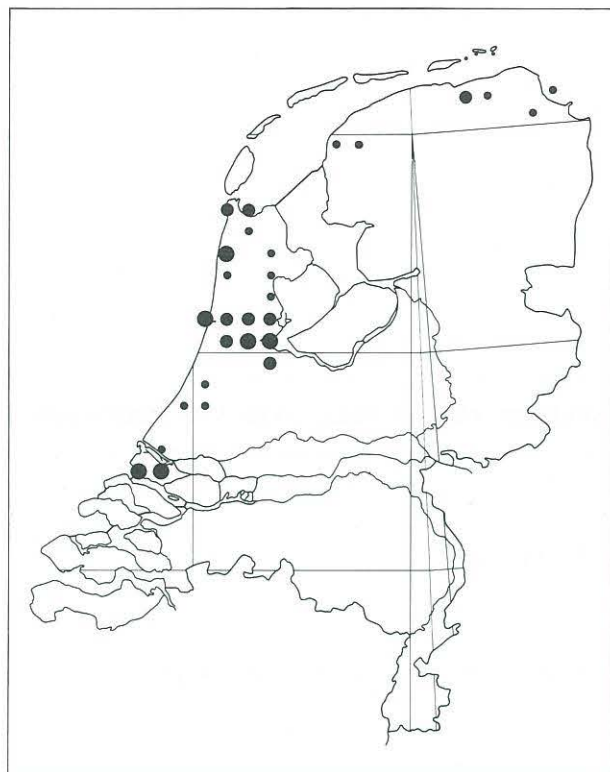
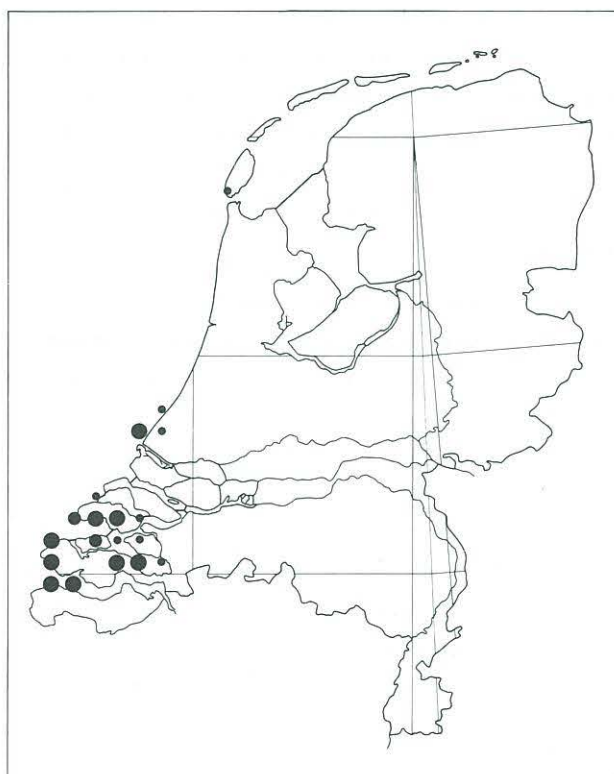
Het centraal vastleggen van de molluskenwaarnemingen in Nederland gebeurt al sinds 1915. Een aantal personen, verenigd in het 'Comité ter bestudering van de Molluskenfauna van Nederland' zorgde er vanaf die tijd voor dat betrouwbare veldwaarnemingen in een kaartstelsel werden opgenomen. De in 1934 opgerichte Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) heeft dit werk van het Molluskencomité later overgenomen. Door een geleidelijk verminderende activiteit van dit comité liep het aantal nieuwe waarnemingen in de loop van de jaren terug. Binnen de NMV bestond echter behoefte om het vastleggen van veldwaarnemingen opnieuw te stimuleren. Hiervoor werd rond 1973 een nieuw Molluskencomité samengesteld. De eerste activiteiten vielen samen met de oprichtingsperiode van het Centraal Bureau Nederland van de European Invertebrate Survey. Na overleg tussen deze twee organisaties werd besloten om zowel de oude als de nieuwe gegevens van het Molluskencomité op ponsformulieren te zetten en deze aan het databestand van EIS-Nederland toe te voegen.

Huidige stand van zaken

Eén van de eerste activiteiten van het Bureau EIS-Nederland met betrekking tot de mollusken (groepnummer 0002) was het overbrengen van de oude gegevens van het Molluskencomité, die op stelselkaarten stonden, naar het EIS-databestand. Alle waarnemingen van land- en zoetwatermollusken, circa 8000 stuks, zijn nu geautomatiseerd beschikbaar. De gegevens beslaan de periode 1900 - 1960. De mariene mollusken zijn slechts voor een zeer klein deel verwerkt tot ponskaarten; voorlopig is een voltooiing van dit werk nog niet in zicht.

De binnenkomst van de waarnemingen volgens de nieuwe methode, sinds 1978, verloopt langzaam. Na enige oproepen in het Correspondentieblad van de NMV zijn nu enkele honderden waarnemingen binnengekomen. Het betreft zowel land- en zoetwatermollusken als marien en aangespoeld fossiel materiaal. Als eerste resultaat zijn door Kuijper (1979) de verspreidingskaartjes van de land-slakken *Clausilia bidentata*, *C. dubia*, *Iphigena rolpheii*, *Laciniaria biplicata*, *Balea perversa* en de mariene soorten *Lasaea rubra*, *Kellia suborbicularis* en *Patella vulgata* gepubliceerd.

Er zijn in Nederland echter nog zeer veel gege-

Fig. 1. *Helicodiscus singleyanus*Fig. 2. *Congeria cochleata*Fig. 3. *Nucella lapillus*

Verklaring van de symbolen Symbols used

- Fig. 1. ▲ Kas (Greenhouse)
 ■ Leeg huisje (Shell only)
 ● Levend of leeg huisje met vleesresten (Alive or shell with remains of flesh)
- Fig. 2. ● 1 vondst (record)
 ● 2-3 vondsten (records)
 ● 4-7 vondsten (records)
- Fig. 3. ● 1 vondst (record)
 ● 2-4 vondsten (records)
 ● 5-19 vondsten (records)

vens in de literatuur, in collecties e.d. aanwezig. Het zal daarom nog geruime tijd duren voordat deze waarnemingen op ponskaarten staan. Het is momenteel slechts van de zeldzamere soorten of die met een beperkte verspreiding mogelijk hun waarnemingen vrij compleet te verzamelen en betrouwbare verspreidingskaarten samen te stellen. Buiten de hiervoor genoemde soorten zijn tot op heden de kaartjes van de landslak *Helicodiscus singleyanus* (Bank 1980), de zoetwaterslak *Ferrissia wautieri* (Van der Velde & Haddingh 1981) en de brakwaterslakken *Hydrobia stagnorum* en *H. ventrosa* (Bank, Butot & Gittenberger 1979) gepubliceerd.

Voorbeelden van verspreidingskaarten

Met de beschikbare gegevens van het EIS databestand kan een klein aantal tamelijk volledige verspreidingskaarten samengesteld worden. Als voorbeeld geef ik hier de verspreiding van een landslak, een brakwatermossel en een zoutwaterslak.

Helicodiscus singleyanus (Pilsbry, 1890) (Fig. 1).

Na de publicatie van Bank (1980) zijn er weer enkele vondsten bekend geworden. Nieuw zijn twee waarnemingen uit bodemmateriaal van de Hunze (een beek in NO Drenthe, twee maal een lege schelp) (Janssen 1980). In Geleen (Zuid-Limburg) is een lege schelp aangetroffen op 0,5 à 1,0 meter diepte in löss onder een boomgaard (waarneming W.J. Kuijper, 29-08-1979).

De preciese levenswijze en verspreiding in Nederland is nog steeds niet geheel duidelijk.

Congeria cochleata (Kickx, 1835) (Fig. 2)

Deze soort leeft in brakwater. Dit wordt o.m. duidelijk uit de beschikbare 'oecocode'-gegevens. Zowel zout- als zoetwater wordt door dit dier gemeden en hierdoor is ze slechts in een beperkt gebied te verwachten. Duidelijk is dit weerspiegeld in Fig. 2; alle waarnemingen liggen in het kustgebied met oligohalien en mesohalien water.

Het is van belang te beseffen dat de kaart een overzicht geeft van waarnemingen tussen 1895 en

1980. Vooral in Noord-Holland zijn na de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 veel polderwateren verzoet en is de brakwatermossel op veel plaatsen verdwenen. In de periode na 1965 zijn er meldingen van levende mossels uit het Kanaal door Voorne, het Noordzeekanaal, noordelijk Noord-Holland en Delfzijl.

De waarnemingen komen bijna alle uit grotere, stilstaande wateren, vooral kanalen. Men neemt aan dat de soort geen grote schommelingen in het zoutgehalte verdraagt. Hierdoor zijn kleine wateren en rivieren niet geschikt als biotoop. De dieren zitten vastgehecht aan stenen, damwanden, sluisdeuren e.d.

Nucella lapillus (Linné, 1758) (Fig. 3 en 4)

Een voorbeeld van het verspreidingspatroon van een mariene slak. Levend komt de purperslak voornamelijk in Zuidwest-Nederland voor. Ten noorden van Hoek van Holland wordt deze soort normaliter niet gevonden. Slechts drie vondsten van autochtoon materiaal zijn mij bekend: Monster (1928), Scheveningen (1978) en Den Helder (1979). Uit de waarnemingen blijkt dat alle dieren in zout water, op stenen van dijken en beschoeiingen en op dagelijks overstroomde plekken werden aangetroffen. Regelmatig worden ook de bekende eikapsels gemeld.

De vondsten zijn op twee kaarten ingetekend. Naast de bekende kaart met de 10 x 10 km² hokken (Fig. 3) is Zuidwest-Nederland in detailhokken van 1 x 1 km² verdeeld. Bij deze laatste kaart (Fig. 4) komt het verspreidingspatroon pas goed naar voren en het is mogelijk dit te vergelijken met bepaalde milieu-omstandigheden. Een nadeel is dat een aantal waarnemingen niet bruikbaar is, doordat de vindplaats onvoldoende nauwkeurig werd opgegeven.

Evenals bij de vorige soort komt het verspreidingspatroon op de kaart niet geheel overeen met het actuele voorkomen van de soort. De Deltawerken in Zeeland zorgen voor sterk veranderende omstandigheden, waardoor de purperslak op diverse plaatsen niet meer leeft. Waarnemingen van lege schelpen worden over de gehele Nederlandse kust gemeld. Een deel van dit materiaal is echter ongetwijfeld fossiel. Deze

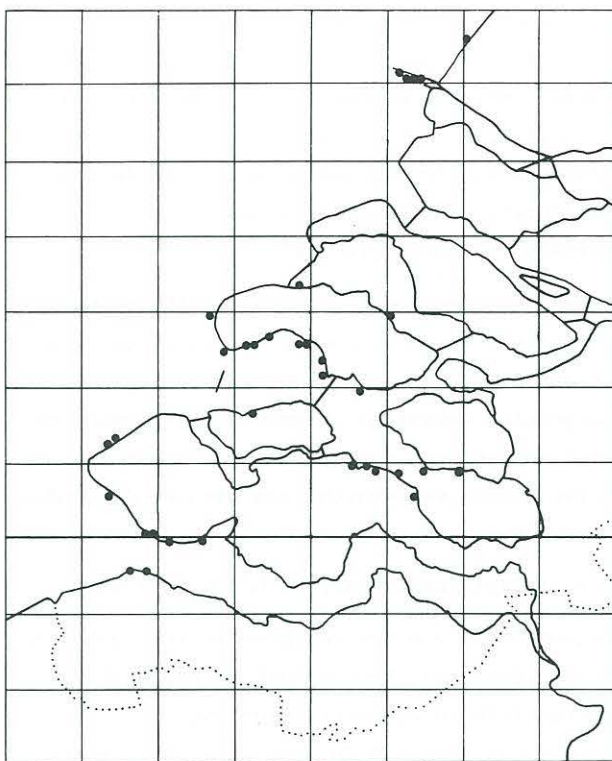

Fig. 4.

Vondsten van de slak *Nucella lapillus* in Zuidwest Nederland.

Records of *Nucella lapillus* in the SW part of the Netherlands.

waarnemingen zijn hier niet opgenomen.

Literatuur

Bank, R., 1980. *Helicodiscus singleyanus* (Pilsbry, 1890) in Nederland. -- *Basteria*, 44: 52.

Bank, R.A., L.J.M. Butot & E. Gittenberger, 1979. On the identity of *Helix stagnorum* Gmelin, 1791, and *Turbo ventrosus* Montagu, 1803 (*Prosobranchia*, *Hydrobiidae*). -- *Basteria*, 43: 51-60.

Janssen, A.W., 1980. Rapport betreffende recente land- en zoetwatermollusken uit de stroomgebieden van de Hunze en de Drentsche Aa. -- Rapport Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie, Leiden: 1-38 (unpublished report).

Kuijper, W.J., Verspreidingsonderzoek van de Nederlandse mollusken. II. Eerste resultaten van het Molluskencomité. -- Correspondentieblad Nederlandse Malacologische Vereniging, 188: 894-897.

Velde, G. van der & R.H. Hadderingh, 1981. De verspreiding van *Ferrissia wautieri* (Mirolli) (*Gastropoda*, *Ancylidae*) in Nederland. -- *Basteria*, in press. ■